

การใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจของสตรี

สภาพการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในทิศทางที่อุตสาหกรรมและการบริการทวีความสำคัญขึ้น ส่งผลต่อสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของครอบครัว ทำให้สมาชิกชายและหญิงทั้งในชนบทและเมืองต้องช่วยกันทำงานใช้แรงงานเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายสำหรับครอบครัว บทบาททางเพศเดิมที่กำหนดไว้ว่าผู้ชายคือผู้หาเลี้ยงครอบครัวแต่เพียงฝ่ายเดียวจึงเปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงได้ออกมาทำงานนอกบ้านมากขึ้นนอกเหนือจากเดิมที่ใช้แรงงานในภาคเกษตรกรรม เพื่อช่วยครอบครัวอยู่แล้ว ทั้งนี้เพื่อช่วยผดุงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวให้มั่นคง สาเหตุของการออกมาใช้แรงงานของผู้หญิงนั้นอาจมีด้วยสาเหตุอื่นที่ไม่ใช่ทางด้านเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป พลังทางสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี โครงสร้างของครอบครัว ก็อาจเป็นสาเหตุที่ผลักดันให้ผู้หญิงออกมาใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจ

และจากภาพลักษณ์ของหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอันเป็นผลมาจากการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านมรดกศิลปวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีสภาพสังคมแบบใหม่เกิดขึ้น การทำให้สังคมบ้านเมืองเก่าเปลี่ยนแปลงไปตามแผนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านมรดกศิลปวัฒนธรรมนั้น นอกจากจะอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณีแล้วยังทำให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับประโยชน์จากการอนุรักษ์ ซึ่งผลประโยชน์ที่ประชาชนได้รับจากโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ฯ ที่สำคัญนอกเหนือจากการปรับปรุงชุมชนที่เป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพแล้วก็คือโอกาสของการมีงานทำ การเกิดอาชีพใหม่ คือ อาชีพที่เกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์ อันได้แก่ อาชีพรับจ้างทำงานในอุทยานประวัติศาสตร์ อาชีพค้าขายและบริการนักท่องเที่ยว รวมถึง

อาชีพที่มีให้พบเห็นอยู่ในบ้านเมืองเก่า แลเช่นลักษณะการประกอบอาชีพของ หมู่บ้านชนบทอื่น ๆ ทั่วไป คือการทำนา ค้าขาย และอาชีพรับจ้างทั่วไป

สภาพดังกล่าวข้างต้นจึงนำมาสู่การศึกษาในบทนี้ ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึง ลักษณะการใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิง สาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงเข้าร่วม แรงงานและภาพการเปลี่ยนแปลงอาชีพของผู้หญิงที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจและสังคมของบ้านเมืองเก่า โดยจะนำเสนอในลักษณะ ของการพรรณนาตามอัตชีวประวัติของผู้หญิงในหมู่บ้านเมืองเก่า จำนวน 10 ราย เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์สภาพการใช้แรงงานของผู้หญิงเชิงเศรษฐกิจ ดังที่จะกล่าวไว้ในตอนต่อไป การนำเสนอในบทนี้จึงแบ่งเป็นสองส่วน ได้แก่ อัตชีวประวัติของผู้หญิง การวิเคราะห์การใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิง ซึ่ง รวมถึงลักษณะการใช้แรงงาน สาเหตุการเข้าร่วมแรงงานและการใช้แรงงาน ของผู้หญิงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงสภาพทาง เศรษฐกิจและสังคม

ภาพชีวิต

ในส่วนนี้จะนำเสนออัตชีวประวัติของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษา 10 ราย ผู้หญิงทั้ง 10 รายนี้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเมืองเก่ากระจายตามชุมชนต่าง ๆ ได้แก่ บ้านเหนือ บ้านใต้ บ้านรามใหญ่ และบ้านรามน้อย ลักษณะของอาชีพที่ผู้หญิงทำ แบ่งเป็นหมวดอาชีพได้ 3 หมวด คือ การทำนา ค้าขาย และบริการ มี รายละเอียดดังต่อไปนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ค้าขาย (ผักสวนครัว)

"บ้านแกม อายุ 50 ปี มีอาชีพค้าขาย โดยขายผักสวนครัวที่ตลาดสดเมืองเก่า บ้านแกมจบการศึกษาชั้น ป.4 อาศัยอยู่ที่บ้านเหินกับสามีและลูกชาย 1 คน ลูกชายอายุ 19 ปี จบการศึกษาชั้น ป.6 มีอาชีพรับจ้างทาสี ผักสวนครัวที่นำมาขายที่ตลาดนั้นเป็นผักที่บ้ายปลูกขึ้นเองในที่ดินที่มีอยู่ บ้านแกมมีที่ดินที่ใช้ปลูกผัก 2 ไร่ อยู่ในบริเวณเดียวกับบ้านที่พักอาศัย นอกจากนั้นยังมีที่นาอีก 13 ไร่ สามีบ้านแกมทำนา ปีหนึ่งจะทำนาได้ข้าว 400-500 ถัง บ้านแกมเองก็ช่วยสามีทำนาด้วย โดยจะช่วยทำนา ลูกชายก็ช่วยทำนา นอกจากจะขายผักแล้วเวลาที่กลับจากตลาดตอนบ่ายบ้านแกมรับจ้างจักตอกขายได้กิโลละ 12-15 บาท วันหนึ่งก็จะจักได้ประมาณ 1-2 กิโลกรัม สำหรับข้าวที่ปลูกก็ไว้กินและขาย เงินที่ขายข้าวได้จะไว้ใช้จ่ายในครอบครัว รายได้จากการขายผักจะเป็นเงินที่เก็บไว้ไม่ได้นำมาใช้ รายได้ที่ได้จากการทำนบ้านแกมจะเป็นคนเก็บโดยมีสามีช่วยตัดสินใจในเรื่องค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ภายในครอบครัว ตัวสามีบ้านนอกจากจะทำนาแล้วก็ยังมีอาชีพรับจ้างด้วยแล้วแต่ใครจะจ้างไปทำอะไร ไม่นั่นนอน แต่ส่วนมากจะเป็นรับจ้างตัดลำไม้ไผ่ สำหรับตัวบ้านแกมเองนั้นจะขายผักไปเรื่อย ๆ เพราะไม่เหนื่อยมาก ทำนาเหนื่อย นานั้นถ้าสามีทำไม่ไหวเมื่อไหร่ก็จะยกให้ลูกชายทำต่อ บ้านแกมไม่คิดว่าตนเองแตกต่างจากผู้หญิงคนอื่น ๆ ในเรื่องงาน ต้องทำนาทำงานบ้านเหมือนกัน อาจต่างกันตรงที่บ้ายปลูกผักขายและสามีก็ช่วยทำงานบ้านทุกอย่างไม่ว่าจะซักผ้า ถูบ้าน หุงข้าว และต้มน้ำ ครอบครัวของบ้านแกมไม่มีหนี้สิน ข้าวของเครื่องใช้ก็จะจ่ายเฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น สุขภาพคนในบ้านรวมทั้งบ้ายก็แข็งแรงไม่ค่อยเจ็บป่วย แต่ถ้าเป็นบ้างก็จะไปสถานเอนามัย บ้านแกมอยากอยู่ที่นี้ต่อไปไม่เคยคิดอยากย้ายไปอยู่ที่อื่น เพราะเกิดที่นี่"

ค้าขาย (ก๋วยเตี๋ยวและอาหารตามสั่งต่าง ๆ)

"จุไรรัตน์ อายุ 28 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีที่วิทยาลัยครูแห่งหนึ่งในจังหวัดพิษณุโลก จุไรรัตน์สอบบรรจุรับราชการได้แต่รอการเรียกตัวระหว่างที่รอจุไรรัตน์ช่วยพ่อขายก๋วยเตี๋ยว บ้านจุไรรัตน์อยู่ในชุมชนบ้านเหนือขายก๋วยเตี๋ยวมาประมาณ 40 ปี พ่อเป็นคนขายหลัก มีลูกชายซึ่งเป็นพี่ชายของจุไรรัตน์ 2 คนเป็นผู้ช่วย จุไรรัตน์อาศัยอยู่กับพ่อและพี่ชายทั้ง 2 คน ส่วนแม่ไปอยู่ที่บ้านพี่สาวเลี้ยงหลาน ครอบครัวของจุไรรัตน์มีที่นาให้คนเช่า 13 ไร่ ค่าเช่าได้เป็นเงินและข้าวสารโดยได้ข้าวสาร 3 กระสอบ เงิน 1,000 บาท ต่อปี รายได้หลักของครอบครัวจึงมาจากการขายก๋วยเตี๋ยวนั่นเอง และเป็นเงินที่ส่งให้จุไรรัตน์เรียนหนังสือจนจบปริญญา จุไรรัตน์ช่วยพ่อขายก๋วยเตี๋ยวมาเกือบ 1 ปีเต็มแล้วหลังจากที่เธอเรียนจบ ร้านจะเริ่มเปิดตั้งแต่ 6.00 น. ในตอนเช้าขายไปจนถึง 21.00 น. จุไรรัตน์ทำงานบ้านทุกอย่างเพราะเป็นผู้หญิงคนเดียวในบ้าน จะใช้เวลาในช่วงกลางวันที่มีลูกค้าไม่มากโดยพี่ชายจะมาขายแทนในช่วงที่จุไรรัตน์ทำงานบ้าน งานบ้านที่ทำได้แก่ ซักผ้า หุงข้าว ทำความสะอาดบ้าน จ่ายตลาดซื้ออาหารสดมาไว้สำหรับเตรียมขาย และรับประทานภายในครอบครัว เงินที่ได้จากการขายก๋วยเตี๋ยวจะเก็บไว้เป็นเงินกองกลางโดยหักไว้ซื้อของมาขายต่างหาก ใครจะซื้อหรือใช้จ่ายอะไรก็หยิบเอาจากโต๊ะที่เก็บเงิน ซึ่งค่าใช้จ่ายของจุไรรัตน์ส่วนตัวเพียงประมาณ 200 บาทต่อเดือน ถ้าวันไหนขายดีจุไรรัตน์จะเก็บเงินที่ได้จากการขายส่วนที่เป็นกำไรเก็บไว้กับตัววันละ 100 บาทเป็นเงินเก็บส่วนตัว ก๋วยเตี๋ยวจะขายดีมากวันศุกร์เพราะเป็นวันที่มีตลาดนัดและดีมากเป็นพิเศษช่วงเทศกาลต่าง ๆ ที่มีการจัดงานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ฯ ขายได้ประมาณ 2,000 บาทต่อวัน บ้านจุไรรัตน์ไม่มีหนี้สิน บางเดือนจะใช้จ่ายสูงเพราะต้องซื้อของมาเก็บไว้ขาย จุไรรัตน์จะเลิกขายของก็ต่อเมื่อได้รับการบรรจุราชการ แต่จะไม่ไปทำงานทำที่กรุงเทพฯ เหมือนผู้หญิงวัยเดียวกันบ้านอื่นเนื่องจากพ่อแม่ไม่ให้ไป รวมทั้งตัวจุไรรัตน์เองก็อยากอยู่ที่บ้านมากกว่าเพราะคิดว่าไม่เปลืองค่าใช้จ่าย ถ้าอยู่กรุงเทพฯ รายจ่ายสูงทำงานก็จะไม่เหลืออะไร"

ค้าขาย (ผลไม้)

"สุนีย์ อายุ 38 ปี อาศัยอยู่ชุมชนบ้านรามน้อย มีอาชีพขายผลไม้
 สามีทำงานเป็นผู้ช่วยพ่อครัว โรงแรมโพลินซึ่งเป็นโรงแรมที่ตั้งอยู่บนถนนจรดวิถีถ่อง
 อยู่ระหว่างเมืองสุโขทัยกับบ้านเมืองเก่า มีลูก 3 คนกำลังเรียนหนังสือชั้นประถม
 ศึกษาที่โรงเรียนเมืองเก่า บ้านสุนีย์สร้างเป็นบ้านไม้บนที่ดิน 2 งานเป็นที่ ๆ
 โครงการฯจัดให้อยู่อาศัย สุนีย์ไม่มีที่นา รายได้ของสามีเดือนละ 2,000 บาท
 สุนีย์ออกมาขายผลไม้เพราะรายได้ที่ได้จากสามีได้เพียงเดือนละ 1,000-1,500
 บาท เป็นรายได้ที่ไม่เพียงพอสำหรับค่าใช้จ่ายในบ้านและลูกทั้ง 3 คน สุนีย์
 ไม่เคยมีเงินเหลือเก็บ ก่อนที่จะมาขายผลไม้ในบริเวณที่จอดรถของนักท่องเที่ยว
 ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ฯ สุนีย์เคยขายพวกผลไม้บ้าง ถั่วต้มบ้างโดยเดินขาย
 ภายในหมู่บ้านก่อนที่จะถูกจัดสรรเป็นบ้านรามน้อยและบ้านรามใหญ่ พวกโกด์เป็น
 คนแนะนำให้สุนีย์มาขายในบริเวณที่จอดรถฯ ปัจจุบันจะมีสุนีย์ขายผลไม้อยู่เพียง
 เจ้าเดียว ผลไม้ที่ขายดีได้แก่ ส้มโอและกล้วย สุนีย์พอพูดภาษาอังกฤษสื่อสารกับ
 ชาวต่างชาติได้บ้าง พวกโกด์จะสอนและลูกค้าของเธอก็จะมีแต่ชาวต่างชาติ จะมี
 จำนวนผลไม้ที่ขายในแต่ละวันไม่มากนักเท่าที่จะหาใส่หาบหาบได้ ถ้าไรจึงได้
 ไม่มากประมาณวันละ 100 บาท แต่ก็ทำให้เธอมีเงินเก็บไว้สำหรับค่ารักษา
 พยาบาลและมีเงินซื้อขนมให้ลูก สามีสุนีย์ก็สนับสนุนให้ออกมาขายของโดยเขา
 เป็นผู้ทำงานบ้านแทนสุนีย์ทุกอย่างเพราะสามีสุนีย์เลิกงานในเวลาบ่ายสองโมง
 สุนีย์จะเริ่มเตรียมของตอน 6 โมงเช้า ประมาณ 7 โมงก็จะหาบของเดินมาจาก
 หมู่บ้าน จะอยู่ถึง 5 โมงเย็น บ้านสุนีย์จะอยู่ห่างจากที่ขายของเกือบ 1 กิโลเมตร
 ผลไม้ที่ขายก็สามวันจะซื้อครั้งหนึ่ง แล้วนำมาเก็บไว้ที่บ้าน สุนีย์พอใจในอาชีพนี้
 เธอไม่อยากเปลี่ยนอาชีพ จะเลิกขายก็ต่อเมื่อลูก ๆ โตและมีงานทำ เรื่อง
 ต่าง ๆ ที่ต้องตัดสินใจภายในบ้านสุนีย์จะเป็นผู้รับผิดชอบเองทั้งหมด เงินที่ได้มา
 สุนีย์จะเป็นผู้เก็บเอง เพราะสามีก็หักเงินไว้ใช้ส่วนตัวแล้วถึงเหลือบางส่วนให้
 เธอไว้ใช้จ่าย"

ค้าขาย (ขายขนม)

"ป้าไข่แก้ว อายุ 51 ปี จบการศึกษาชั้นประถมปีที่ 4 ป้าไข่แก้วอาศัยอยู่กับสามีที่บ้านไต้ มีลูกชาย 3 คน เรียนหนังสือจบแล้วทุกคน ลูกชายคนโตเป็นครูอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลก คนที่สองทำงานเป็นช่างเชื่อมอยู่ในตัวจังหวัดสุโขทัย คนสุดท้องเป็นครูอยู่กรุงเทพฯ ลูก ๆ ให้ค่าใช้จ่ายรายเดือนกับป้าคนละ 1,000 บาท ป้าอยู่กับสามี 2 คน มีที่ดิน 3 ไร่ ห่างจากตลาดสดเมืองเก่า 500 เมตร สามีป้าเลี้ยงวัวอยู่กับบ้าน มีวัว 30 ตัว ป้าไข่แก้วมีอาชีพขายขนมปัง ขายขนมส่งลูกเรียนหนังสือทำเป็นรายได้ของครอบครัวมา 10 กว่าปีแล้ว ขายขนมก่อนที่จะมีโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ ทุกวันนี้ลูกชายเรียนจบกันหมดแต่ก็ยังขายอยู่ เพราะต้องการหารายได้เพิ่มและเป็นอาชีพที่ทำมานาน รายได้ดี ตกวันละ 500 บาท ป้าไข่แก้วได้สามีทำงานบ้านให้ทุกอย่าง โดยตัวป้าไข่แก้วเองจะตื่นออกมาขายขนมปังที่ตลาดเวลาตีห้า ขายถึงประมาณเก้าโมงเช้า หลังจากนั้นก็กลับไปเตรียมทำขนมต่อ ถึงประมาณบ่าย 4 โมงเย็นถึงจะพักผ่อน ป้าไข่แก้วและสามีจะช่วยกันตัดสินใจเรื่องภายในครอบครัวร่วมกัน สามีป้าไข่แก้วเห็นด้วยต่อการใช้ที่ป้าไข่แก้วจะขายขนมต่อไปเรื่อย ๆ เนื่องจากไม่ต้องการเงินจากลูก ๆ ต้องการหารายได้ด้วยตนเองกันก่อนจนกว่าจะทำไม่ไหว ป้าไข่แก้วเองก็ยังไม่อยากเลิกขาย ไม่อยากอยู่บ้านเฉย ๆ อึดอัดและเคยชินต่อการออกมาขายขนมทุกวัน"

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ลูกจ้างเอกชน (พนักงานทำความสะอาด)

"บพุม อายุ 30 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ชุมชนบ้านรามใหญ่ บพุมแต่งงานแล้วมีลูกสาว 1 คน อายุ 7 ปี สามีมีอาชีพรับจ้างตีบสามล้อ บพุมทำงานเป็นแม่บ้านบริษัททัวร์และบ้านพักของเจ้าของบริษัททัวร์ที่อยู่ในเมืองสุโขทัย มีหน้าที่ดูแลทำความสะอาดบริษัทฯ และบ้านพักของเจ้าของบริษัทฯ โดยแบ่งช่วงเวลาของการทำงานคือ ตี 5 ถึง 7 โมงเช้า เปิดบริษัททำความสะอาด 11 โมงเช้า ถึง 5 โมงเย็น ทำความสะอาดที่บ้านพักเจ้าของบริษัทฯ ประมาณ 5 โมงเย็นถึง 6 โมงเย็นกลับมาดูแลที่บริษัทฯอีกครั้ง บพุมได้รายได้เดือนละ 1,700 บาท รายได้ของบพุมจึงเป็นรายได้หลักของครอบครัว เพราะสามีมีรายได้ไม่แน่นอนและไม่เคยช่วยเหลือค่าใช้จ่ายภายในบ้านเลย บางครั้งยังขอแบ่งในส่วนที่บพุมหาได้อีก บพุมทำงานหนักเธอต้องกลับมาทำงานบ้านในช่วงเวลาที่เหลือจากการทำงานทั้ง 2 แห่งนั้นเอง รวมถึงต้องคอยดูแลลูกสามีไม่เคยช่วยเหลืองานในบ้าน การที่บพุมเป็นคนหารายได้หลักและการที่ต้องดูแลตนเองและลูกเรื่องต่าง ๆ ภายในบ้านบพุมจึงเป็นคนตัดสินใจเอง บ้านที่บพุมอยู่ในปัจจุบันเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว ไม่มีที่นา พ่อแม่ขายที่นาหมด บพุมย้ายมาจากด่านหอยเมื่อแต่งงาน ก่อนที่บพุมจะย้ายมาอยู่ที่บ้านรามใหญ่ เธอรับจ้างทำนาอยู่กับพ่อแม่ได้ค่าจ้างเป็นข้าว บพุมพอใจต่องานปัจจุบัน งานนี้สามีเป็นคนหาให้ เธอบอกว่าทำนาเหนื่อยมากต้องตากแดดตากลม ที่ต้องทำงานเพราะอยากหารายได้เพิ่ม ไม่มีเงินจะเลี้ยงลูก บพุมต้องใช้เงินที่หาได้อย่างประหยัดเพราะเธอเป็นหนี้เนื่องจากสามีเป็นคนติดสุรา บพุมไม่มีปัญหาอะไรจากการทำงานนั้นนอกจากการอ่อนเพลียเพราะพักผ่อนน้อย แต่บพุมจะทำงานไปเรื่อย ๆ จนกว่าลูกจะโตและหารายได้ด้วยตนเองได้ บพุมคิดว่าตนเองแตกต่างจากผู้หญิงคนอื่นเพราะผู้หญิงคนอื่นมีอาชีพขายของและทำนา บพุมไม่อยากเปลี่ยนงาน ไม่อยากย้ายไปอยู่ที่อื่น เธอมีความสุขกับการทำงานและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้"

ลูกจ้างราชการ

"พัฒนา อายุ 31 ปี กำลังศึกษาหลักสูตร กศน. ประถมศึกษาปีที่ 6 บ้านเกิดของพัฒนาอยู่ที่สวรรคโลก พัฒนาแต่งงานเมื่ออายุ 18 ปี และไปอยู่ที่อุดรธานี 9 ปี สามีทำงานที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุดรธานี ช่วงที่อยู่ที่อุดรฯ พัฒนาทำผ้าเช็ดหน้าพิมพ์สัญลักษณ์ของบ้านเชียงขาย แต่พัฒนาเป็นคนใช้เงินเก่ง จึงไม่มีเงินเหลือเก็บแม้การขายผ้าเช็ดหน้าจะทำรายได้ดี เมื่อพัฒนาย้ายกับสามี หัวหน้างานของสามีฝากเธอให้มาทำงานที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติของโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย สามีเธอแยกไปทำงานที่กรุงเทพฯ พัฒนาอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านเหนือ เป็นบ้านพักของพิพิธภัณฑสถานฯ ได้ 4 ปีแล้ว เธอยู่กับลูกชายอายุ 10 ปี 1 คน และสามีใหม่ สามีใหม่ทำงานโรงแรมราชธานี มีรายได้เดือนละ 4,000 บาท พัฒนาได้เงินเดือนเดือนละ 3,000 บาท จากการเป็นลูกจ้างพิพิธภัณฑสถานฯ และจากการไปร้องเพลงที่ห้องอาหารในเมืองสุโขทัย เดือนละ 2,000 บาท พัฒนาเริ่มทำงานพิพิธภัณฑสถานฯ 8.30-16.30 น. และร้องเพลง 20.00-10.00 น. ทั้ง 2 ที่ไม่มีวันหยุดเนื่องจากพิพิธภัณฑสถานฯ เป็นสถานที่ท่องเที่ยว วันเสาร์-อาทิตย์ จะได้เป็นเงินเพิ่มพิเศษวันละ 100 บาท พัฒนารักที่จะทำอาชีพนี้ต่อไปเพราะช่วงกลางวันถ้าไม่มีนักท่องเที่ยวมาชมพิพิธภัณฑสถานฯ เธอสามารถพักผ่อนจากการอ่อนเพลียเพราะร้องเพลงตอนกลางคืนได้บ้าง พัฒนามีเหตุผลของการมาทำงานว่าเธอใช้เงินเก่ง เบื่อมาก ถ้าจะให้อยู่บ้านเฉย ๆ รายจ่ายภายในบ้านเป็นค่ากับข้าวประมาณวันละ 50 บาท ที่เหลือเป็นค่าผ่อนมอเตอร์ไซด์ และเก็บไว้ใช้โดยสามีมอบเงินให้เธอเป็นผู้ถือไว้ใช้จ่ายทั้งหมด พัฒนาใช้เงินในเรื่องส่วนตัว 600 บาทต่อเดือน สำหรับค่าใช้จ่ายของลูกนั้นพ่อของเด็กส่งให้พัฒนาเดือนละ 2,000 บาท การตัดสินใจภายในบ้านสามีให้พัฒนาเป็นผู้ตัดสินใจและสามีเธอก็ช่วยทำงานบ้านทุกอย่าง"

อาชีพทำนา

"بابรรษา อายุ 45 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ชุมชนบ้านเหนือ อยู่กับสามี แม่ และลูกชาย 1 คน สามีมีอาชีพทำนาเหมือนกับบรรษา บรรษาท่านามาตั้งแต่อายุ 13 ปี ช่วยพ่อแม่ทำนามาตลอด ว่างจากหน้านาบรรษาจะรับจ้างจักตอกและตัดลำไม้ไผ่ขาย สามีของบรรษาเลี้ยงวัวมีวัวอยู่ 10 ตัว นาที่บรรษาทำอยู่ในบริเวณบ้านมีทั้งหมด 7 ไร่ 6 ไร่ปลูกข้าว อีก 1 ไร่แบ่งเป็นที่เลี้ยงวัวและปลูกบ้าน ข้าวที่ได้ก็เอาไว้รับประทาน บางครั้งก็ขายบ้าง แต่รายได้ที่บรรษาได้รับเป็นเงินคือจักตอกและตัดลำไม้ไผ่ ค่าใช้จ่ายต่าง ๆ รวมถึงการตัดสินใจในเรื่องภายในบ้านบรรษาจะเป็นผู้ตัดสินใจ บรรษาท่านานานเองทุกอย่าง หกโมงเช้าก็ทำอาหาร พอเจ็ดโมงก็ออกไปนา และก็อยู่จนประมาณบ่ายสองถึงบ่ายสาม กลับเข้าบ้านก็หุงข้าว ทำอาหาร ปลูกบ้าน ฝัว 2-3 วันถึงซักครั้งหนึ่ง ค่า ๆ ก็พักผ่อน บรรษาไม่มีปัญหาอะไรจากการประกอบอาชีพนี้ ร่างกายของบรรษาเคยชินต่อการทำนาอยู่กลางแจ้งมาตั้งแต่เด็ก อาชีพนี้ให้ความอิสระแก่บรรษาพอสมควร ถ้าสุขภาพของเธออ่อนแอเธอก็จะพักผ่อนอยู่กับบ้านไม่ออกไปช่วยสามีทำนาเหมือนเช่นเคย บรรษาไม่มีหนี้สิน เวลาเจ็บป่วยก็จะไปรักษาที่สถานอนามัยบ้านเมืองเก่าเหมือนที่คนอื่น ๆ ในหมู่บ้านนิยมไปรักษาถิ่น"

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จับสามล้อเครื่องรับจ้าง

"บ๊วย อายุ 34 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อาศัยอยู่ที่บ้านรามน้อย มีสมาชิกในบ้าน 6 คน สามมี พ่อ แม่ และลูกชาย 2 คน อายุ 10 ปี และ 8 ปีตามลำดับ บ๊วยอยู่ที่เมืองเก่ามาตั้งแต่เกิดจนถูกย้ายมาในที่จัดสรรใหม่ของโครงการอุทยานบ้านรามน้อยแห่งนี้ ซึ่งอยู่ห่างจากที่เดิมเพียงเล็กน้อย สามมีบ๊วยขับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง สามมีบ๊วยมีที่นา 4 ไร่ อยู่ที่จังหวัดตาก แต่บ๊วยให้หน้าทำ ผลประโยชน์ที่ได้รับมอบให้แก่ยายที่ยังมีชีวิตอยู่ บ๊วยจับรถสามล้อเครื่องลักษณะเป็นมอเตอร์ไซด์พ่วงรถที่ต่อเป็นที่นั่งโดยสาร บ๊วยทำอาชีพนี้มาเป็นเวลา 3 ปีแล้ว ก่อนหน้านี้ทำนา รับจ้างทำนาได้ข้าวสารเป็นค่าจ้าง บ๊วยออกมาทำงานเพราะมีเหตุผลที่ว่าตนเองเป็นลูกคนเล็กต้องการหาเงินเลี้ยงพ่อแม่ บ๊วยออกมาจับรถตั้งแต่ตี 5 ไปจนถึง 6 โมงเย็น แต่บ๊วยก็ปลีกเวลาช่วง 4 โมงเย็นกลับบ้านไปหุงข้าวและซื้ออาหารสำเร็จรูปให้พ่อแม่และลูกรับประทาน ค่าใช้จ่ายสำหรับครอบครัวประมาณวันละ 100 บาท งานในบ้านไม่ตกเป็นภาระของใครคนใดคนหนึ่ง แต่ส่วนใหญ่บ๊วยและสามมีจะช่วยกันทำ รายได้จากการจับรถของบ๊วยประมาณ 250 บาทต่อวัน สามมี 100 บาทต่อวัน ถ้าเป็นช่วงเทศกาลค่า ๆ รายได้จะดีมาก ประมาณ 300-400 บาทต่อวัน สามมีเป็นคนสนับสนุนให้บ๊วยเปลี่ยนอาชีพมาจับรถเพราะรายได้ดีกว่าทำนา เงินที่ได้รับบ๊วยจะเป็นคนเก็บเพราะบ๊วยยังต้องผ่อนรถคันที่เธอใช้ขับอยู่เดือนละ 1,800 บาท แต่ก็เหลือจ่ายอีกเพียง 6 งวดเท่านั้น บ๊วยคิดว่าตนเองทำอาชีพที่แตกต่างจากผู้หญิงคนอื่นเพราะมีบ๊วยเป็นผู้หญิงคนเดียวที่ทำอาชีพนี้ในหมู่บ้านแห่งนี้ บ๊วยไม่ได้รับปัญหาจากการทำอาชีพนี้ พวกเขาจับรถพวกรับจ้างด้วยกันก็ปฏิบัติต่อเธอดีไม่มีการกีดกันผู้โดยสาร ผู้โดยสารมีเป็นชาวต่างชาติบ้าง บ๊วยจะทำอาชีพนี้ไปเรื่อย ๆ จนกว่าลูกจะโต"

รถจักรยานให้เช่า

"ประทีป อายุ 35 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อาศัยอยู่ชุมชนบ้านเหนือ ประทีปอยู่กับแม่และน้องสาว แม่อายุ 80 ปี น้องสาวขายผักที่ตลาดสด ได้กำไรวันละ 100-200 บาท และมอบเงินให้ประทีปเป็นผู้เก็บ ประทีปเป็นช่างตัดเสื้อจนอายุได้ 44 ปี ถึงได้เลิกและหันมาเปิดหน้าบ้านตนเองเป็นร้านตั้งรถจักรยานให้นักท่องเที่ยวเช่า ซึ่งมีร้านจักรยานให้เช่าอยู่ทั้งหมด 3 ร้าน มีประทีปเป็นผู้หญิงคนเดียวในบรรดา 3 ร้านที่มีอยู่ ร้านของประทีปปัจจุบันมีรถจักรยาน 50 คัน ค่าเช่าคันละ 20 บาทต่อการเช่าในเวลา 24 ชั่วโมง ช่วงที่มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในระหว่างเทศกาลตามประเพณีต่าง ๆ รถจะถูกเช่าไปหมดร้าน รายได้จะตกช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายนซึ่งเป็นช่วงฤดูฝนจะไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวเท่าไรนัก รายได้โดยเฉลี่ยต่อวันจะได้ 100-200 บาท วันพฤหัสบดีจะมีทัวร์มาลงทุกอาทิตย์จะได้อีก ไม่มีวันไหนที่ไม่มีลูกค้าซึ่งดีกว่าตัดเสื้อเพราะราคาตัดเสื้อเพียงวันละ 30 บาท วันหนึ่งจะตัดได้ 3-5 ตัว ซ้ายยังเหนื่อยและเครียด แต่จักรยานไม่ต้องทำอะไรมาก 7 โมงเช้าหลานก็จะจูงจักรยานมาเรียงหน้าบ้าน 4 โมงครึ่งเย็นก็จะทยอยเก็บ หลานของประทีปช่วยสอนภาษาอังกฤษทำให้ประทีปพอพูดภาษาอังกฤษกับลูกค้าได้บ้าง จะเป็นคนคอยบริการลูกค้าเอง ประทีปทำงานบ้านเองทุกอย่างในเวลาที่ไม่มียูกค้ามาขอเช่าจักรยาน ประทีปมีสถานภาพโสดจึงทำงานเพื่อหารายได้เลี้ยงตนเอง รายได้บางส่วนส่งให้หลานเรียนหนังสือ โดยมีความหวังว่าเมื่อแก่และเลิกจากอาชีพนี้แล้วหลานจะดูแลประทีปและดำเนินกิจการต่อ รายได้ที่ได้มาทั้งหมดของประทีปและน้องสาวประทีปจะเป็นคนเก็บและเป็นคนตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ภายในบ้าน จักรยานให้เช่านี้ถึงจะมีอยู่ถึง 3 ร้านแต่ก็ไม่มีปัญหาในการแย่งลูกค้ากัน ลูกค้าเข้าร้านไหนร้านนั้นก็รับ"

ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า

"นางพร อายุ 34 ปี, จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 อาศัยอยู่กับลูกชาย 2 คนที่ชุมชนบ้านไต้ นางพรมีอาชีพรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้า เธอเข้าร้านที่มีสภาพเป็นห้องแถว เรือนไม้สำหรับตัดเย็บเสื้อผ้าและขายของที่ระลึกอยู่บริเวณริมถนนห่างจากตลาดสด 50 เมตร เดิมนางพรมีบ้านอยู่ในบริเวณลานอนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหง ทางโครงการจัดสรรให้ใหม่อยู่หลังตลาดสด มีบริเวณ 1 ไร่ เธอเป็นรุ่นแรกที่ถูกเวนคืนที่ดินให้ออกนอกบริเวณโบราณสถาน ย้ายมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 ตอนที่อยู่บ้านเดิมบริเวณลานอนุสาวรีย์พ่อขุนฯ นั้น นางพรมีที่ดิน 2 ไร่ และทำนาในที่ดินนั้น นางพรเลิกทำนาเมื่ออายุ 19 ปี เธอเริ่มตัดเสื้อผ้าและแต่งงานย้ายตามสามีไปอยู่กรุงเทพฯ ถึง 5 ปี ช่วงนั้นเธอต้องเริ่มรับจ้างตัดเสื้อผ้าเพราะรายได้ของสามีคนเดียวไม่เพียงพอ สามีเธอเป็นทหารตีมสุราษฎร์ ทำให้เงินเดือนไม่พอใช้สำหรับครอบครัว นางพรหย่ากับสามีและกลับมาอยู่ที่บ้านไต้ เข้าร้านเดือนละ 600 บาท รายได้จากการทำงานตัดเสื้อตัวละ 80 บาท วันหนึ่งจะได้ประมาณ 300-400 บาท นางพรมีลูกจ้าง 1 คน โดยจ้างเย็บตัวละ 20 บาท งานบ้านนางพรทำเองทุกอย่าง ซักผ้า ถูบ้าน หุงข้าว ตู้อบลูก ลูก ๆ ของนางพรเรียนหนังสือที่โรงเรียนเมืองเก่า นางพรไม่คิดจะย้ายไปอยู่ที่อื่นอีก ที่นี่เป็นที่ ๆ เธอเกิดและค่าใช้จ่ายประจำวันก็ไม่เบียดเบียนเท่าไร เธอไม่มีหนี้สิน ลูกจ้างที่ตัดเสื้อจะเป็นคนในหมู่บ้าน ส่วนลูกจ้างที่ขายของที่ระลึกจะเป็นชาวต่างชาติ ของที่ระลึกนั้นเธอซื้อมาจากบ้านรามใหญ่ นางพรจะเปิดร้านเวลา 8 โมงเช้า แต่เวลาที่เลิกนั้นแล้วแต่สะดวกไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับลูกค้าสั่งตัดมากน้อยแค่ไหน ปิดหน้าร้าน 1 ท่วม แต่จะเย็บผ้าต่อ นางพรจะทำอาชีพนี้ไปจนกว่าจะทำไม่ไหว จนกว่าร่างกายจะทำงานได้ไม่สะดวก"

จากตัวอย่างอัตชีวประวัติของผู้หญิงทั้ง 10 พอจะสรุปภาพลักษณะทั่วไปได้ว่า ผู้หญิงที่ใช้แรงงานฯ มีระดับการศึกษาส่วนใหญ่ในระดับประถมศึกษา จำนวนสมาชิกในบ้านมีจำนวนตั้งแต่ 3-6 คน ผู้หญิงที่ใช้แรงงานฯ ส่วนใหญ่มีปัจจัยในการผลิตอยู่ในรูปของที่ดิน ที่นา อาชีพที่ผู้หญิงใช้แรงงานมีทั้งอาชีพดั้งเดิม ได้แก่ ทำนาและค้าขาย รวมถึงอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่ ได้แก่ อาชีพที่เกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์ ได้แก่ อาชีพบริการนักท่องเที่ยว ลูกจ้างในอุทยานประวัติศาสตร์ และค้าขาย เป็นต้น และจะเห็นได้ว่าอาชีพที่เป็นอาชีพหลักของครอบครัวนั้นเกือบทั้งหมดของผู้หญิงที่ใช้แรงงานฯ ประกอบอาชีพใดอาชีพนั้นก็กลายเป็นอาชีพหลักที่นำรายได้มาสู่ครอบครัวของพวกเขา ซึ่งสามารถนำมาสู่เหตุที่จะกล่าวได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่มีผลทำให้การตัดสินใจต่อเรื่องต่าง ๆ ภายในครอบครัวนั้นตกมาเป็นหน้าที่ของผู้หญิงคนนั้น ๆ นั่นเอง จากการหารายได้ได้ด้วยตนเองนั้นก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง เกิดความเชื่อมั่นในการดำรงชีวิตซึ่งเป็นผลตอบแทนในส่วนที่ประเมินค่าไม่ได้จากการออกมาเข้าร่วมแรงงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงเหล่านี้ และจากการทำงานดังกล่าวพบว่านอกจากผู้หญิงจะต้องใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจแล้ว ผู้หญิงเกือบทั้งหมดต้องทำงานบ้านควบคู่กันไปด้วย มีเพียงบางครอบครัวที่ผู้ชายเข้ามาช่วยแบ่งภาระการทำงานบ้าน แสดงให้เห็นว่าในสภาพปัจจุบันการแบ่งงานทำภายในบ้านไม่ได้มีกฎเกณฑ์กำหนดตายตัวว่าใครทำหน้าที่อะไร จะแตกต่างกันไปตามโครงสร้างของครอบครัวนั้น ๆ นั่นเอง

วิเคราะห์การใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิง

การใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงที่นำเสนอในส่วนนี้ จะเป็นการวิเคราะห์ถึงลักษณะของการใช้แรงงานฯ สถานที่ทำงาน ช่วงเวลาในการทำงาน ผลตอบแทนที่ได้รับ และสภาพปัญหาที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้แรงงานฯ สาเหตุของการที่ร่วมแรงงาน และการใช้แรงงานฯ ของผู้หญิงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงสภาพหมู่บ้าน ดังจะเสนอรายละเอียดตามประเด็นต่าง ๆ ต่อไปนี้

ลักษณะการใช้แรงงานของผู้หญิง

ลักษณะของการใช้แรงงานจะแตกต่างกันไปตามประเภทของอาชีพนั้น ๆ จากการศึกษาพบว่า ผู้หญิงบ้านเมืองเก่าที่เข้าร่วมแรงงาน ได้ประกอบอาชีพซึ่งสามารถจัดได้เป็น 3 หมวดอาชีพ คือ การค้าขาย เกษตรกร และการบริการ อาชีพการค้าขาย ได้แก่ ขายอาหารสด (ผักสวนครัว) ขายอาหารปรุงสำเร็จ (ก๋วยเตี๋ยว อาหารตามสั่ง) ขายผลไม้และขายขนม อาชีพเกษตร ได้แก่ การทำนา อาชีพการบริการ ได้แก่ ลูกจ้างเอกชน (พนักงานทำความสะอาด) ลูกจ้างพิพิธภัณฑฯ ขับสามล้อเครื่องรับจ้าง ร้านจักรยานให้เช่า และช่างตัดเสื้อผ้า จากประเภทของอาชีพที่ผู้หญิงเข้าร่วมแรงงานได้แสดงให้เห็นว่าการเข้าสู่แรงงานของผู้หญิงได้ขยายขอบเขตกว้างขึ้นสู่อาชีพอื่น ซึ่งเดิมจะจำกัดอยู่เพียงเกษตรกร การค้าขาย และการบริการบางชนิด เช่น การขับรถรับจ้างและการมีกิจการจักรยานให้เช่าบริการ และจากประเภทของอาชีพที่พบมีทั้งอาชีพที่ทำอยู่ดั้งเดิมและอาชีพที่เกิดขึ้นใหม่ จากการมีโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ฯ อาชีพที่ผู้หญิงทำอยู่เดิม ได้แก่ ค้าขายและเกษตร สำหรับอาชีพที่เกิดขึ้นนั้น ได้แก่ ลูกจ้างพิพิธภัณฑฯ ขับสามล้อเครื่องรับจ้าง และร้านจักรยานให้เช่า

สถานที่ทำงาน

สถานที่ทำงานของผู้หญิงที่เข้าร่วมแรงงานจะแตกต่างกันไปตามอาชีพนั้น ๆ แต่ผู้หญิงที่เข้าร่วมแรงงานที่พบในหมู่บ้านจะทำงานภายในบ้านเมืองเก่า เช่น อาชีพค้าขายจะพบบริเวณตลาดสด ร้านค้าในหมู่บ้าน และในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ เกษตรกรจะทำนาในที่ภายในหมู่บ้าน สำหรับอาชีพบริการนั้น ลูกจ้างเอกชน (พนักงานทำความสะอาด) เดินทางไปทำงานที่บริษัททัวร์ในตัวเมืองสุโขทัย ลูกจ้างพิพิธภัณฑฯ ทำงานในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ฯ ขับสามล้อเครื่องรับจ้างบริเวณคิวรถใกล้ตลาดสด ร้านจักรยานให้เช่าภายในหมู่บ้านใกล้ทางเข้าเขตอุทยานประวัติศาสตร์ และช่างตัดเสื้อเปิดร้านภายในหมู่บ้าน สถานที่ทำงานที่

ผู้หญิงเข้าร่วมแรงงานฯเกือบทั้งหมดจึงเป็นภายในตัวหมู่บ้านเอง และมีบางรายที่เดินทางเข้าไปทำงานยังตัวเมืองสุโขทัยซึ่งห่างออกไป 12 กิโลเมตร

ช่วงเวลาของการทำงาน

การวิจัยในครั้งนี้ศึกษาช่วงเวลาของการทำงานของผู้หญิงเพื่อทราบถึงระยะเวลาที่ผู้หญิงใช้ในการทำงานเพื่อเศรษฐกิจในแต่ละช่วงหนึ่งวันรวมถึงเวลาที่ทำงานที่ไม่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจแต่ก็เป็นการลดรายจ่ายของครอบครัว เช่น งานบ้าน ในส่วนนี้จึงเป็นคำตอบที่จะทำให้ทราบว่าในแต่ละวันหนึ่งผู้หญิงในบ้านเก่าชุมชนชนบทแห่งนี้ได้ทำงานอะไรบ้าง และใช้เวลาในการทำงานแต่ละชนิดอย่างไร ดังรายละเอียดจากคำบอกเล่าดังนี้

"ตื่นตีสามครึ่งมาขายของที่ตลาด พอสายก็กลับประมาณเก้าโมง เข้าก็กลับ ถึงบ้านก็หุงข้าว ตักน้ำ ซักผ้า ภูบ้าน ทำไปเรื่อยแหละกะเวลาไม่ถูก สามี่ช่วยทำบ้าง อ้อ จักตอกด้วย จักตอกเอาไว้ขาย กว่าจะเข้านอนก็สามทุ่มทำตลอด" (คำชาย, 50 ปี)

"ตื่นตีสี่ออกมาขายขนมที่ตลาดตั้งแต่ตีห้า ขายถึงเก้าโมงเช้า จากนั้นก็กลับไปเตรียมทำขนมต่อ ทำถึงประมาณสามถึงสี่โมงเย็น ก็พักผ่อนแล้ว แพนบ้ำทำงานบ้านให้ เขาอยู่บ้านเลี้ยงวัวที่บ้าน" (คำชาย, 51 ปี)

"งานบ้านทำทุกอย่าง ทำไปเรื่อย ๆ เพราะพี่ชายก๊วยที่บ้าน บอกเวลาในการทำงานบ้านไม่ถูก แต่เปิดร้านตั้งแต่หกโมงครึ่งเช้าก็ไปเรื่อย ๆ จนสามทุ่มถึงปิดร้าน" (คำชาย, 28 ปี)

"สามี่พี่เป็นคนทำนะ หุงข้าว ซักผ้า ภูบ้าน เพราะพี่มาขายผลไม้ สามี่เขากลับเร็วบ่ายสองเขาก็กลับบ้านมาทำงานบ้าน พี่เริ่มขายของหกโมงเช้าเลิกประมาณห้าโมงเย็น" (คำชาย, 38 ปี)

"ที่ต้องทำงานบ้านทุกอย่าง สามี่ไม่ได้ทำอะไรนอกจากถีบสามล้อ กินเหล้า พี่เริ่มมาทำงานที่บริษัททัวร์ตีห้าถึงเจ็ดโมงเช้า ก็กลับไปทำงานบ้าน พอสิบเอ็ดโมงเช้าถึงห้าโมงเย็นก็ไปทำที่บ้านของเจ้าของทัวร์ เสร็จก็แวะมาทำที่บริษัททัวร์ ช่วงเย็นประมาณหกโมงก็กลับบ้าน ทำอย่างนี้ทุกวัน พอถึงบ้านก็จะทำอาหาร ภูบ้าน สอนการบ้านลูกจนถึงสองทุ่มก็หมดงาน กินนอนแล้ว เพราะเช้าต้องตื่นแต่เช้า" (รับจ้างเอกชน, 30 ปี)

"เริ่มงาน 8.30 น.-16.30 น. งานบ้านสามี่ช่วยทุกอย่าง พอสองทุ่มถึงตีหนึ่งก็ไปร้องเพลงที่ห้องอาหารในเมือง ทำงานที่นี่ไม่มีวันหยุด (งานลูกจ้างพิพิธภัณฑ) ไม่มีหยุดวันพิเศษ แต่จะได้เงินเพิ่มในวันพิเศษ" (ลูกจ้างราชการ, 31 ปี)

"ออกไปนา 7 โมงเช้าก็อยู่จนถึงบ่ายสองบ่ายสามก็กลับเข้าบ้านหุงข้าว ภูบ้าน จนมืดถึงพักนอน ช่วงที่ไม่ใช่หน้านาร้างบ้างจกตอกบ้าง ตัดลำไ้ม้าง ก็จะทำอยู่กับบ้าน กะเวลาไม่ถูก" (ทำนา, 45 ปี)

"ออกมาขับรถตีห้าเลิกหกโมงเย็น ตอนสี่โมงเย็นประมาณนั้นก็แวะเข้าบ้านไปหุงข้าว ตักน้ำ ภูบ้าน กับข้าวซื้อสำเร็จเอา แล้วถึงออกมาขับรถต่อจนถึงหกโมงเย็น บางทีก็จนพลบค่ำก็กลับ แต่จะไม่อยู่จนมืด อันตราย เรากลับไปเองก่อน อีกอย่างผู้โดยสารก็ไม่ค่อยมีเวลามืดแล้ว" (ขับรถรับจ้าง, 34 ปี)

"เริ่มเจ็ดโมงเช้าจ้างเด็กชนจักรยานมาเรียงหน้าบ้าน สี่โมงครึ่งเย็นก็จะเก็บค้อย ๆ ทะยอยเก็บ บอกลูกค้าว่าห้าโมงเย็นให้ส่งรถหมดทุกวัน งานบ้านก็ทำเองทุกอย่าง ทำช่วงกลางวันตอนไม่มีลูกค้าว่าง ๆ กะเวลาไม่ได้" (จักรยานให้เช่า, 53 ปี)

"เริ่มเย็บผ้าแปดโมงกว่า ๆ เวลาเลิกตามสะดวกขึ้นอยู่กับเราแล้วแต่ งานมาก งานน้อยด้วย ของที่ระลึกก็ขายตั้งแต่เริ่มเปิดร้านพอสองทุ่มก็ปิด ขายไป

เวลาไม่มีลูกค้าซื้อก็เย็บผ้าปิดร้านแล้วถ้างานผ้ามากก็เย็บผ้าต่อ งานบ้านก็ทำเองทุกอย่าง เพราะพี่อยู่กับลูก 3 คน ทำงานบ้านในช่วงกลางวัน" (ตัดเย็บเสื้อผ้า, 41 ปี)

ผู้หญิงส่วนใหญ่ทำงานบ้านควบคู่ไปกับการทำงานเชิงเศรษฐกิจ มีเพียงบางส่วนที่สามีและตนในบ้านช่วยทำ การทำงานบ้านควบคู่ไปกับการทำงานเชิงเศรษฐกิจเป็นบทบาทที่ผู้หญิงต้องแบกรับภาระซึ่งในสภาพของสังคมถือได้ว่าเป็นบทบาทเสียเปรียบทางเพศ ข้อเท็จจริงนั้นเราจะพบว่าบทบาทของผู้หญิงจะมีอยู่อย่างน้อย 3 บทบาทคือ บทบาทเรื่องการเป็นผู้หาอาหาร งานหลักของบทบาทนั้นก็คือ หลังจากการทำงานนอกบ้านแล้วผู้หญิงยังต้องทำหน้าที่จัดหาอาหารไม่ว่าจะเป็นการซื้ออาหารสำเร็จรูปตามความสะดวกสบายที่เป็นอยู่ในสภาพสังคมปัจจุบันหรือการปรุงอาหารเอง การจัดเก็บรักษาอาหาร เป็นต้น บทบาทที่สองก็คือ บทบาทการทำงานบ้าน หมายถึงงานทุกอย่างในบ้านตั้งแต่หาน้ำสะอาดไว้กินไว้ใช้ การทำความสะอาดเสื้อผ้า ร่างกาย ที่อยู่อาศัย การดูแลบุตรหลานในทุก ๆ ด้านของชีวิต ทั้งในยามปกติและยามเจ็บไข้ บทบาทสุดท้ายที่จะกล่าวถึงก็คือ บทบาทในการเสริมรายได้เมื่อครอบครัวต้องการโดยเฉพาะในสภาพของเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นยุคบริโภคนิยมมีการทวีความรุนแรงและแข่งขันในด้านบริการทุกด้านของชีวิตบุคคลที่ดำรงอยู่ในสังคม รายได้ที่จะเพิ่มขึ้นได้กลายเป็นความจำเป็นที่ผู้หญิงจะต้องจัดหาให้ครอบครัว

ผลตอบแทนที่ได้รับจากการทำงาน

ผลตอบแทนที่ผู้หญิงบ้านเมืองเก่าได้รับจากการทำงานเกือบทุกอาชีพจะอยู่ในรูปของเงินตรา ยกเว้นอาชีพทำนาที่ได้ผลิตผลเป็นข้าวไว้สำหรับรับประทานส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งไว้ขายเพื่อแลกเป็นเงิน เงินกลายเป็นสิ่งมีค่าสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันที่สามารถใช้ในการแลกเปลี่ยนปัจจัยในการดำรงชีวิตต่าง ๆ รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวก หรือแม้แต่ความสุขทางจิตใจของบุคคลซึ่งเป็นผลมาจากกระแสบริโภคนิยมที่แพร่หลายอยู่ในสังคมปัจจุบัน สภาพแวดล้อมได้

มีการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากระบบการผลิตเพื่อยังชีพก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบพาณิชย์ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าสภาพการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นในสังคมชนบททั่วไป อันเป็นผลมาจากกาแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ความก้าวหน้าทางการสื่อสาร อิทธิพลแห่งกระแสยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและนวัตกรรมอย่างรวดเร็วในสังคมชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมนั้นไปในทิศทางใหม่

ปัญหาจากการทำงาน

จากการที่ผู้หญิงจะต้องแบกรับภาระทั้งงานในบ้านและงานเชิงเศรษฐกิจ ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงสภาพปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นงานที่ทำเป็นงานบ้านหรือการที่ต้องออกมาทำงานนอกบ้าน การปรับตัวกับสังคมที่ทำงานนอกบ้าน สภาพร่างกาย สภาพของจิตใจ บังคับใจบ้างที่อาจทำให้เกิดปัญหาขึ้นจากการทำงาน ดังจะได้ทราบจากคำบอกเล่าของผู้หญิงต่อไปนี้

"ป้าไม่มีปัญหาอะไร ขยันหน่อยก็เก็บผักมาขาย จักตอก วันไหนไม่อยากทำก็ไม่ทำ เวลาเอาผักมาก็มาส่งตามเจ้าต่าง ๆ ที่ขายในตลาดเขาก็รับซื้อจนหมด ถ้าไม่หมดก็นั่งขายหน้าตลาด ไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับใคร ไม่เหนียวหรอก ช่วงหน้านา ทำนาเหนื่อยกว่า แต่ลูกก็ช่วยสามีทำนา" (ค้าขาย, 50 ปี)

"ป้าไม่มีปัญหาอะไร คงเป็นเพราะสามีทำงานบ้านให้ทุกอย่าง ป้าเตรียมเครื่องขนมกับมาทำขายเท่านั้นแล้วก็มีเจ้าเดียวในตลาด รถเข็นจอดหน้าตลาดก็จอดประจำไม่มีปัญหากับใครด้วย" (ค้าขาย, 51 ปี)

"ไม่เหนียวอาจเป็นเพราะชิน กว๊ายเตี้ยก็เป็นของที่ขายได้อยู่แล้ว คู่แข่งก็ไม่ถึงกับจะมีผลอะไร ลูกค้าเคยทานเจ้าไหนก็เจ้านั้น ทัวร์ลงก็กระจายไปตามร้านต่าง ๆ จะมีก็แต่ปัญหาบริการลูกค้าสั่งไม่เหมือนกันแต่ต้องการได้เร็ว ๆ ทำไม่ทัน" (ค้าขาย, 28 ปี)

"เหนื่อยตอนแรก ๆ เพราะที่ไม่ชินต้องขายเอง ตอนหลังนี้เอาของใส่ขายก็จริงแต่ไม่เดินมากจะบักหลักตรงที่จอตลอดหัวร่ นักท่องเที่ยวลงรถมาก็ซื้อ ไม่มีเจ้าอื่นมาแย่งลูกค้า ตอนนั้นก็ยังดีเมื่อก่อนลำบากเงินจะซื้อขนมให้ลูกก็ไม่มี พูดภาษาอังกฤษพอได้ก็เลยไม่มีปัญหาอะไรเวลาขายแต่บางทีก็มั่ว ๆ ไปบอกราคาของเรา ผรั้งเขาก็ฟังรู้นะ" (ค้าขาย, 38 ปี)

"ปัญหากับเพื่อนร่วมงานหรือเจ้านายไม่มีเขาเห็นใจเราแต่เปลี้ยกับงานเพราะต้องตื่นเช้าแล้วก็ทำตลอดทั้งวัน ห่อด้วยทำงานรายได้ไม่พอใช้ เป็นหนี้สามีกก็ไม่ได้ช่วยยืมมาขอเงินกินเหล้าอีก แต่ดีกว่าแต่ก่อน ตอนนั้นทำไร่บ้าง ทำนาบ้าง รั้งจ้างบ้าง เขาให้ค่าจ้างเป็นข้าว ตากแดด ตากลม เหนื่อยกว่านี้อีก" (รั้งจ้างเอกชน, 30 ปี)

"งานพิพิธภัณฑ์สบายไม่เหนื่อยอะไร ปัญหากับเพื่อนร่วมงานก็ไม่มี อยู่กันแบบพี่น้อง เจ้านายเขาก็ไม่ยุ่งอะไร งานบ้านสามีกก็ช่วยบ้าง กลางคืนก็เลยพอมิแรงไปร้องเพลงได้อีก อยากรได้เงินเยอะ ๆ จะมีก็แต่บางวันง่วงนอน แต่งานพิพิธภัณฑ์ก็ไม่หนักอะไรพักได้" (ลูกจ้างข้าราชการ, 31 ปี)

"งานอิสระดี เหนื่อยก็พักแต่ต้องตากแดดตากลม หวานกับคานาเอง แต่บ้างก็จ้างเขาเกี่ยวข้าว สามียาก็ทำนาช่วยกัน วันไหนไม่ไหวก็นอนอยู่บ้าน" (ทำนา, 45 ปี)

"แต่ก่อนสบายกว่านี้ ไม่ต้องซื้อข้าวกินเราปลูกเอง ที่ต้องหาเลี้ยงพ่อแม่เพราะเป็นลูกคนเล็ก ขั้บรดก็ไมลำบากอะไรมาก ไม่เหนื่อยเท่าไร เป็นผู้หญิงที่ขั้บรดรับจ้างคนเดียวที่นี้ก็เลยไม่มีปัญหาในการกีดกันลูกค้าจากพวกที่ขั้บรดด้วยกัน" (ขั้บรดรับจ้าง, 34 ปี)

"ไม่มีปัญหาอะไรเป็นงานอิสระทำไปเรื่อย ๆ เท่าที่ทำได้ ลูกค้าก็มีเรื่อย ๆ เสื้อคนต้องใส่อยู่ทุกวันใช้ไหม ถ้ารับงานมาก็พักผ่อนน้อยหน่อยแต่ก็ยังไหว เพราะงานไม่ได้มาตลอด" (ตัดเย็บเสื้อผ้า, 41 ปี)

จากคำบอกเล่าดังกล่าวจะพบว่าผู้หญิงส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดจะบอกในลักษณะเดียวกันว่าพวกเขาไม่มีปัญหาใด ๆ เกิดขึ้นจากการที่เธอเหล่านั้นทำงานเชิงเศรษฐกิจ หรือการแบกรับภาระสองด้านโดยทำทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้าน สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงภาพที่บอกให้รับรู้ถึงการถูกให้ยอมรับเป็นการครอบงำจากสังคมที่ปลูกฝังมาช้านาน ว่าหน้าที่ภายในบ้านเป็นงานของผู้หญิงเป็นความเคยชินที่ทำให้พวกเขา รู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ต้องทำและไม่แปลกอะไรที่จะทำทั้งงานในบ้านและงานนอกบ้านโดยไม่มีความเหน็ดเหนื่อยใด ๆ เกิดขึ้น อีกทั้งจากการที่สังคมมองไม่เห็นคุณค่าของงานบ้านบวกกับแนวความคิดเรื่องเงินตราที่ทวีความสำคัญมากขึ้นเรื่อย ๆ ในสังคมทำให้งานบ้านซึ่ง เป็นงานที่ไม่ได้รับค่าจ้างกลายเป็นสิ่งที่ไม่ใช่งานไปเลย สังคมได้ลดคุณค่างานในบ้านที่ไม่ได้ทำ เงินมาตลอดการทำงานบ้านของผู้หญิงจึงไม่มีค่าความหมายใด ๆ ผู้หญิงเองก็ได้ซึมซับความคิดเห็นเหล่านี้ไปโดยปริยายโดยที่พวกเขาเองก็ไม่รู้สึกตัว

สาเหตุของการเข้าร่วมแรงงานของผู้หญิง

จากการที่ผู้หญิงเข้าร่วมแรงงานเชิงเศรษฐกิจมากขึ้นในสังคมปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงในเมืองหรือชนบท และถึงแม้อายุและการศึกษาจะเป็นตัวสำคัญในการกำหนดสถานภาพหรือตำแหน่งในการทำงานแต่ไม่ได้เป็นตัวบิ่ดกันไม่ให้ผู้หญิงเข้าร่วมแรงงาน การศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 ว่า ปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจผลักดันให้ผู้หญิงเข้าร่วมแรงงานต่าง ๆ เช่น อายุ ระดับการศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพหลักของครอบครัว การครอบครองปัจจัยการผลิต ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้กลับไม่ได้มีอิทธิพลหรือเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงเข้าร่วมแรงงาน ทั้งนี้เนื่องจากอายุไม่ได้เป็นตัวกำหนดประเภทของอาชีพที่ทำได้ รวมถึงระดับการศึกษาซึ่งผู้หญิงในบ้านเมืองเก่าเกือบทั้งหมดมีการศึกษาระดับ

ประถมศึกษา ทางด้านจำนวนสมาชิกภายในครอบครัวก็เช่นกัน แม้ครอบครัวที่มีสมาชิกเพียง 2 คน ผู้หญิงก็ออกมาเข้าร่วมแรงงานฯ ขนาดของครอบครัวจึงไม่ใช่ตัวหลักดันให้ผู้หญิงออกมาใช้แรงงานฯ บ้างจัยอื่น ๆ เช่น การครอบครองปัจจัยการผลิตก็เช่นเดียวกันผู้หญิงที่มีที่ดินในครอบครองกับผู้หญิงที่ไม่มีปัจจัยการผลิตใด ๆ เลยก็เข้าร่วมใช้แรงงานฯ เหมือนกัน ทางด้านอาชีพหลักของครอบครัวจากการศึกษาพบว่า อาชีพที่ผู้หญิงทำกลับกลายเป็นอาชีพหลักของครอบครัว ทำรายได้ให้ความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ครอบครัว เหตุผลที่ผู้หญิงบ้านเมืองเก่ากลุ่มที่ทำการศึกษาร่วมแรงงานฯที่แท้จริงมีรายละเอียดจากคำบอกเล่าดังนี้

"บ้านำนา ก็ทำมาตั้งแต่เด็กจนกลายเป็นอาชีพประจำเลย ชายฉกนี้ก็เพื่อเก็บเงินเป็นรายได้ที่เพิ่มขึ้น พ่อแม่บ้านำนา บ้านำนาเอาข้าวไว้กินที่เหลือก็ขาย" (คำชาย, 50 ปี)

"อยู่บ้านเลย ๆ อี๊ดอัด ๆ เงินก็พอใช้ไม่ได้เดือนละอะไรเพราะลูก ๆ ก็ให้ใช้ มันขึ้นทีจะออกมาขายนมด้วยไม่ยอมเอาเงินของลูก ๆ ให้เขาใช้ของเขา แต่เขาก็ให้กะก็เก็บไว้" (คำชาย, 51 ปี)

"รอบรรจุครู อยู่ว่าง ๆ ก็ช่วยพ่อขาย พ่อแม่ไม่ให้ไปทำงานที่กรุงเทพฯ อีกอย่างถ้าเข้ากรุงเทพฯ ค่าใช้จ่ายก็เบสิ่งหลายอย่าง แต่ถ้าอยู่บ้านก็ขายของมีเงินเก็บ แต่ถ้าบรรจुरาชการได้จะเลิกขายของ" (คำชาย, 28 ปี)

"สามีอยากให้มีขายของ เขาต้มเหล้าด้วยให้พี่เดือนละ 200 เองไม่พอ ถ้าหากเงินจะซื้อนมให้ลูกก็ไม่มี ปัจจุบันพอกินพอใช้ ชอบขายของไม่อยากเปลี่ยนอาชีพ" (คำชาย, 38 ปี)

"อยากทำงานเอง เพราะอยากหารายได้เพิ่ม สามีหางานให้ทำ ไม่มีจะกินจึงต้องทำงาน สามีไม่เคยช่วยเหลือ พ่อแม่ขายที่ดินไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง" (รับจ้างเอกชน, 30 ปี)

"เข็งตายไม่มีเงินใช้ต้องออกมาทำงาน เขาชักนำไปทำก็ไปทำ ไป ร้องเพลงกลางคืนต่อเพราะอยากหารายได้เพิ่ม พี่ใช้เงินเก่ง" (ลูกจ้างราชการ, 31 ปี)

"ทำมาตั้งแต่เด็ก ตั้งแต่อายุ 13 ปี ช่วยพ่อแม่ทำก็ทำมาตลอด แต่งงานก็ทำ มันเคยชินไม่รู้จะทำอะไรด้วย บล็อกข้าวไว้กินไว้ขาย" (ทำนา, 45 ปี)

"หาเลี้ยงพ่อแม่ เป็นลูกคนเล็ก จึงต้องออกมาทำงาน ลูกคนอื่นให้บ้าง ไม่ให้บ้าง ทุกคนสนับสนุนให้ออกมาทำงาน" (ขับรถรับจ้าง, 34 ปี)

"ทำเพราะไม่มีใครมาให้เงินเรา ต้องหาเงินเอง บางครั้งเราต้อง ส่งเงินให้หลาน รักหลาน เมื่อแก่ทำอาชีพนี้ไม่ได้จะได้มีหลานเลี้ยงบ้าง" (จักรยานให้เช่า, 53 ปี)

"พ่อยู่เฉยไม่ได้ ทหารเงินเดือนถูกแฟนเป็นทหาร ต้องเย็บผ้าด้วย ตอนนี้อยู่กับลูกต้องเลี้ยงเขาส่งเรียนหนังสือไม่อยากร้ายไปอยู่ที่อื่นลูกเรียนที่นี่ ค่าใช้จ่ายที่อื่นแพง" (ตัดเย็บเสื้อผ้า, 41 ปี)

จะเห็นได้ว่า เหตุผลหลักของผู้หญิงบ้านเมืองเก่าที่พบก็คือเพื่อการหา รายได้เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจแก่ครอบครัว สภาพสังคมที่ เปลี่ยนแปลงไป การแบ่งงานกันทำเดิมผู้ชายออกไปทำงานนอกบ้านส่วนผู้หญิงจะ รับผิดชอบงานในบ้าน โดยผู้หญิงบางส่วนอาจจะออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อ เป็น ส่วนเสริมและโอกาสการออกไปทำงานนอกบ้านจะมีมากน้อยเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับว่า สังคมช่วงนั้นมีความต้องการแรงงานหญิงมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ปัจจุบันนี้ครอบครัวที่มีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้หญิงได้เพิ่มจำนวนขึ้นแน่นอนผู้หญิง เหล่านี้จะต้องประกอบอาชีพการงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว รวมถึงการพัฒนา เทคโนโลยีแบบใหม่ทำให้ความต้องการแรงงานหญิงมีมากขึ้น โดยเฉพาะในด้าน

งานบริการ โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตเปลี่ยนแปลงมาเน้นระบบ
บริโภค การเปลี่ยนแปลงนี้มีผลกระทบต่อผู้หญิง เพราะส่วนหนึ่งแรงงานผู้หญิงจะถูก
นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการขยายระดับบริโภค เช่น อาชีพบริการ อาชีพ
พนักงานขายของ เป็นต้น อีกทั้งสภาพของสังคมไทยก็มีปัจจัยทั้งด้านวัฒนธรรม
ประเพณีและความต้องการแรงงานที่ส่งเสริมให้ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้าน

บ้านเมืองเก่าก็เป็นชุมชนชนบทที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ
โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ทำให้ผู้หญิงต้องเข้าสู่แรงงานเชิงเศรษฐกิจด้วยเหตุผล
ที่ว่าเพื่อยังชีพ เพื่อเงินตรา จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต
ที่ดีขึ้น สภาพดังกล่าวยังชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านบทบาทของชายและ
หญิง ผู้ชายและผู้หญิงมีบทบาทร่วมในการหารายได้เข้าสู่ครอบครัว ความแตกต่าง
ระหว่างเพศไม่ได้เป็นตัวกำหนดในการแบ่งหน้าที่ภายในครอบครัวอีกต่อไป

การใช้แรงงานสตรีฯ ก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

สภาพสังคมปัจจุบันที่ได้รับอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์แพร่กระจายอยู่
เกือบทุกสังคม ความก้าวหน้าทางการสื่อสาร ระบบเทคโนโลยี การรับรู้ข่าวข่าว
สารอย่างรวดเร็วและครอบคลุมทุกพื้นที่ รูปแบบของการติดต่อสื่อสารดังกล่าวมี
ส่วนสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ผ่องพันธุ์ มณีวัฒน์ (2524)
ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพล
ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมีอยู่ 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยทางด้าน
นิเวศวิทยา ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและประชากร ปัจจัยที่มนุษย์สร้างขึ้น
ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ และการค้นพบใหม่ ๆ โดยทั้งนี้ตัวการที่มีบทบาททำให้ปัจจัยทั้ง
2 ก่อการเปลี่ยนแปลงขึ้นอาจเกิดจากภายในสังคมนั้นเองหรือจากอิทธิพลภายนอก
สังคม ซึ่งมาจากการติดต่อกันระหว่างสังคมและวัฒนธรรมในรูปแบบของการเผยแพร่
แพร่ศาสนา การค้าขาย การท่องเที่ยว การติดต่อสื่อสาร โดยรูปแบบการติดต่อ
เหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อนโยบาย 2 ประการดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมและวัฒนธรรมในที่สุด

ชุมชนบ้านเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย ได้รับการพัฒนา ก่อนการดำเนินโครงการฯแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500-2520 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการวางพื้นฐานด้านสาธารณูปโภคสำคัญ เช่น ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า การศึกษา สถานีตำรวจ สถานีอนามัย เหล่านี้เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่ได้ส่งผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และในช่วงระยะหลัง ปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา การเปลี่ยนแปลงชุมชนได้เป็นไปอย่างรวดเร็วมากเนื่องจากปัจจัยภายนอกคือการเข้าดำเนินงานอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้กลายเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในระดับประเทศแห่งหนึ่งในปัจจุบัน ถึงแม้การท่องเที่ยวจะจัดเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ก็ทำให้เกิดผลต่อเนื่องหลายประการ เช่น ในด้านเศรษฐกิจเกิดการจ้างงาน การกระจายรายได้ การเพิ่มขึ้นของรายได้ ฯลฯ ด้านสังคมและวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ศิลปเพื่อการค้าของศิลปกรรมและวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ได้แก่ ศิลปกรรม หัตถกรรม โบราณคดี สถาปัตยกรรม และงานประเพณีต่าง ๆ

จากผลทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น โอกาสของการมีงานทำนับเป็นประโยชน์ที่สำคัญประการหนึ่ง โครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยได้ก่อให้เกิดอาชีพใหม่คืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์ ได้แก่ อาชีพรับจ้างทำงานในอุทยานประวัติศาสตร์ฯ อาชีพค้าขายและบริการนักท่องเที่ยว ซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่าอาชีพที่เกี่ยวข้องกับอุทยานฯ จากการสำรวจชุมชนของสถานีอนามัยบ้านเมืองเก่าพบว่า ปัจจุบันอาชีพหลักของประชาชนบ้านเมืองเก่าก็ยังเป็นอาชีพทำนาอยู่ แต่ผู้ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพทำนาก็จะมีอาชีพใหม่คืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับอุทยานฯ เพิ่มขึ้นอีกอาชีพหนึ่ง พวกนี้เดิมเคยประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขาย จากการศึกษาครั้งนี้ผู้หญิงที่ใช้แรงงานฯส่วนหนึ่งประกอบอาชีพดั้งเดิมคือทำนาและค้าขายไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพตามการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน และโดยมีผู้หญิงอีกส่วนหนึ่งที่เปลี่ยนอาชีพจากการทำไร่ ทำนา รับจ้างทั่วไป มาเป็นอาชีพรับจ้างและค้าขายในอุทยานประวัติศาสตร์ฯ นอกจากนี้ก็ยังมีอาชีพบริการนักท่องเที่ยวอื่น ๆ อีก เช่น อาชีพให้เช่ารถจักรยาน จักรเย็บผ้า

สามล้อเครื่องรับจ้าง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอาชีพส่วนหนึ่ง เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพชุมชน แม้ว่าการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์ฯ จะไม่ทำให้มีรายได้แตกต่างจากอาชีพเดิมมากนัก แต่การได้รับความอิสระการไม่ต้องใช้แรงกายที่เหน็ดเหนื่อยเช่นการทำนา ทำให้ผู้หญิงทุกคนพอใจในอาชีพที่ตนทำ อีกทั้งรายได้ที่เห็นเป็นเม็ดเงินที่เด่นชัดและแน่นอนกว่ารายได้จากอาชีพทำนา ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้หญิง เปลี่ยนแปลงอาชีพที่ตนเคยทำมาสู่อาชีพในปัจจุบัน ประกอบถึงการที่มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์ฯ เกิดขึ้นก็อาจแก้ปัญหาการว่างงานสำหรับผู้ไม่มีที่ดินทำการเกษตร และอาชีพที่เกี่ยวข้องกับอุทยานประวัติศาสตร์ฯ บางประเภทสามารถทำได้อย่างเสรี เช่น อาชีพค้าขายและบริการนักท่องเที่ยว

เวลาสิ้นสุดแห่งการทำงาน

ผู้หญิงบ้านเมืองเก่าที่เข้าร่วมแรงงานเชิงเศรษฐกิจได้บอกเล่าถึงเวลาสิ้นสุดแห่งการทำงานนอกบ้านของพวกเธอ ซึ่งพอสรุปเป็นคำตอบเดียวกันว่า จะทำต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะทำไม่ไหว หรือจนกว่าลูกจะโต โดยจากคำบอกเล่าดังกล่าวก็เป็นส่วนสืบเนื่องมาจากการออกมาทำงานเชิงเศรษฐกิจนั้น ๆ การต้องพึ่งพาตนเองทางด้านเศรษฐกิจ รวมถึงการที่ต้องดูแลบุคคลภายในครอบครัวจึงเป็นเหตุจำเป็นที่ทำให้พวกเธอต้องทำงานและทำต่อไปอย่างไม่มีเวลาสิ้นสุดที่แน่ชัด ทรายบิตที่สังคมยังให้ความสำคัญแก่เงินตรา สภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้คนในสังคม ความยากไร้และการขาดทรัพยากรในการดำรงชีวิต ระบบเศรษฐกิจและการกระจายตัวของการพัฒนาประเทศที่ไม่ทัดเทียมกัน ผู้หญิงก็ยังคงต้องถูกผลักดันให้ออกมาใช้แรงงานด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจอยู่และโดยเฉพาะงานบ้านที่ต้องทำควบคู่กันไปนั้นเป็นงานที่ถูกฝังรากลึกจากสังคมให้กลายเป็นหน้าที่ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตพวกเธอ จึงยากยิ่งในการที่จะค้นหาคำตอบของกาลเวลาสิ้นสุดจากการทำงานของผู้หญิงได้อย่างแน่ชัด

ภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีชีวิตที่ผู้หญิงต้องออกไปทำงานนอกบ้านได้ขยายอาณาเขตครอบคลุมไปเกือบทุกหนทุกแห่ง หรือกล่าวได้ว่า ได้เกิดขึ้นแล้วในเกือบทุกสังคม ไม่ว่าจะเป็นสภาพสังคมเมือง สังคมชนบท หรือแม้แต่สภาพสังคมชนบทที่ถูกจัดสรรเปลี่ยนแปลงชุมชนตามแผนการพัฒนาที่กำหนดไว้ เช่นชุมชนบ้านเมืองเก่าแห่งนี้ การมีครอบครัวและลูกตามที่สังคมมอบหมายความรับผิดชอบในเรื่องดังกล่าวให้กับผู้หญิงไม่ได้เป็นเครื่องพัฒนาการที่ผู้หญิงต้องผูกมัดตัวเองให้ติดแน่นอยู่กับครอบครัว หรือเป็นอุปสรรคต่อการทำงานเชิงเศรษฐกิจ ตรงกันข้ามกลับเป็นตัวสนับสนุนให้ผู้หญิงออกมาใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจมากขึ้น เพื่อเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัว โอกาสในด้านการใช้แรงงานเพื่อเศรษฐกิจช่องทางการทำงานหารายได้ที่เพิ่มมากขึ้นของผู้หญิงก็ทำให้ผู้หญิงมีความเชื่อมั่นในตนเอง เชื่อในคุณค่าของตนถึงแม้สิ่งนี้จะต้องอาศัยประสบการณ์และความรู้ที่ต้องใช้เวลาอีกยาวนานในการสะสมและถ่ายทอดต่อสังคมก็ตาม

ศูนย์วิทยพัชยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย